

معاونت فرهنگی و اجتماعی
مرکز مشاوره و آموزش های اجتماعی

اعتیاد و حمایت اجتماعی

(به مناسبت ۵ تیر روز جهانی مبارزه با مواد مخدر)

اعتیاد به عنوان یکی از مشکلات بهداشتی، روانی، اجتماعی قآن حاضر است که علاوه بر این که ابعاد جسمی، عاطفی و اجتماعی فرد معتاد را تحت تأثیر قرار میدهد، موجب مشکلات روانی اجتماعی برای جامعه و همچنین خانواده‌های آنان شده است. در عین حال به نظر میرسد حمایت اجتماعی برای خانواده‌ها در این وضعیت، سبب بهبود سلامتی و سازگاری آن‌ها با شرایط می‌شود. مسئله بازگشت بیماران وابسته به مواد بزرگترین واقعه طی فرایند درمان است که عامل اساسی بیشتر شکست‌ها در درمان بیماری اعتیاد و ازدیاد شمار این بیماران در جامعه محسوب می‌شود. سوءمصرف مواد مخدر یکی از بزرگترین معضلات امروزی جهان است. در بیشتر کشورها آماری کم و بیش تکان دهنده از شمار معتادان به موادمخدر ارائه شده است. همه ساله میلیون‌ها نفر به دلیل مصرف مواد مخدر جان خود را از دست می‌دهند. شیوع بیماری‌های عفونی، ایدز، هپاتیت به جدی ترین موضوع اجتماعی و بهداشتی سوءمصرف مواد مخدر در برخی از کشورها تبدیل شده است.

در عرصه های تکنولوژی و فناوری، امروزه تولید مواد مخدر منحصر به محدوده جغرافیایی خاص نبوده بلکه در همه نقاط دنیا حتی در روستاهای دور دست نیز قابل دسترسی است. بر این اساس نگاهی اجمالی به معضل ناشی از سوءمصرف مواد مخدر و رواج آن در میان مردم، ضرورت توجه روز افزون به پیشگیری از اعتیاد و درمان معتادان را آشکار میکند. لذا سوءمصرف و جرائم مواد مخدر به عنوان بزرگترین معضل تمامی کشورهای جهان از جمله ایران است. و از طرفی نبود برنامه کامل و مدون پیشگیری در کشور و وجود موانع و مشکلات متعدد در امر مبارزه با مواد مخدر و پیشگیری از آن موجب شده است که تعداد قابل توجهی از افراد جامعه به سمت و سوی استعمال ارتکاب جرائم موادمخدر روی آورند.

درمان افراد وابسته به مصرف مواد می‌بایست مهم و جدی در نظر گرفته شود، لازم است اقداماتی برای پیشگیری از بازگشت به اعتیاد افراد درمان شده صورت گیرد تا بعد از ترک، مجدداً به اعتیاد مبتلا نشوند. علی رغم اهمیت بسیار درمان‌های دارویی، اقدامات غیر دارویی از قبیل رواندرمانی و مشاوره برای پیشگیری از بازگشت به اعتیاد وابسته به مصرف مواد پس از ترک ضروری است. حدود ۵۳ درصد افراد وابسته به مصرف مواد پس از گذشت دو ماه از ترک، مجدداً به مصرف مواد روی می‌آورند. از دیدگاه روانپزشکی و پزشکی فرد وابسته به مصرف مواد یک بیمار است و بیماری وی مانند سایر بیماری‌ها نیازمند پیشگیری‌های اولیه و ثانویه است. همانگونه که در پیشگیری اولیه باید به آموزش مسائل و مشکلات اعتیاد در ابعاد جسمانی، روانی، اجتماعی و اقتصادی پرداخت تا افراد در سنین بالاتر گرفتار اعتیاد نشوند، در پیشگیری ثانویه انجام اقدامات لازم پیگیری درمانی ضروری است تا وقتی که بیمار به بهبودی نسبی رسیده، با رعایت توصیه های پزشکی، بهداشتی و روانشناختی بتوان از بازگشت بیماری جلوگیری نمود. از آنجایی که در مورد اعتیاد مثل سایر بیماری‌ها، به درمان بیش از پیشگیری توجه شده، است، موفقیت چندانی در زمینه‌ی پیشگیری از ابتلاء به اعتیاد به دست نیامده است.

بازگشت به اعتیاد دلایل متعددی از جمله سابقه‌ی خانوادگی، راهبردهای های مقابله ای ناسازگار، قرار گرفتن در معرض شرایط خطرناک و تجربه‌ی رویدادهای ناگوار در زندگی. همچنین دوستان وابسته به مصرف مواد و ناکارآمدی، جلسات رواندرمانی از جمله عوامل بازگشت به اعتیاد در افراد وابسته به مصرف مواد گزارش شده است در ایران میزان بازگشت به اعتیاد ۳۸ درصد گزارش شده است.

جامعه و در رأس آن خانواده که به عنوان بخش مهمی در هر جامعه تلقی می‌شود، میتواند نقش اساسی را در سلامت روان و کارکرد بهنجار افراد داشته باشد. افراد از طریق حمایت‌های اجتماعی مطلوبی که دریافت میکنند، میتوانند موانع پیش روی خود را در رسیدن به اهداف بردارند و از یأس، سرخوردگی و خطرات موجود در محیط زندگی در امان بمانند. حمایت اجتماعی را میتوان فراهم

کردن پشتیبانی، آرامش و اطمینان خاطری که خانواده یا نهادها و افراد جامعه از شخص در برابر رویدادهای اجتماعی به عمل می‌آورد تعریف کرد. در واقع هسته‌ی بسیاری از اختلال‌های عصبی روانی، احساس انزوا و تنهایی است.

حمایت اجتماعی

حمایت اجتماعی را میتوان ادراک یا تجربه‌ی یک فرد از اینکه او را دوست‌داند، به او توجه و از آن مراقبت میکنند، همچنین برای او حرمت و ارزش قائل می‌شوند و زمانی که با تنیدگی مواجهه میشود، منبع حمایتی برای کنار آمدن با مشکل از وی در نظر گرفت. احساس تنهایی، به عنوان حالتی ناخوشایند است که پاسخ‌های هیجانی منفی و نارضایتی اجتماعی فرد را در روابط اجتماعی اش شامل میشود. این تجربه‌ی نامطلوب منجر به ناسازگاری‌های، شناختی، هیجانی و رفتاری در فرد میشود. همانطور که حمایت اجتماعی کارکردها و ساز و کارهای مثبتی دارد اما اگر این حمایت به صورت افراطی باشد، ظرفیت‌های کنار آمدن افراد را در هنگام مواجهه با بحران‌های فشارزا کاهش میدهد. اعتقاد بر این است که حمایت اجتماعی به سه طریق در برخورد با رویدادهای فشارزا کمک میکند: اولاً اعضای خانواده، دوستان و سایر افراد میتوانند مستقیماً حمایت ملموسی به شکل منابع مادی در اختیار شخص قرار دهند. ثانیاً اعضای شبکه‌ی اجتماعی فرد میتوانند با ارائه‌ی پیشنهادات، فرد را از حمایت اطلاعاتی برخوردار سازند.

این اقدامات متنوع میتوانند به حل مشکلاتی که موجب فشار شده کمک کند. این پیشنهادات به فرد کمک خواهد کرد تا به مشکل از دیدگاه دیگری نگاه کند. بدین ترتیب آن را حل کرده یا آسیب‌های ناشی از آن را به حداقل میرساند. ثالثاً افراد شبکه‌ی اجتماعی میتوانند با اطمینان بخشی دوباره به فرد در خصوص اینکه مورد علاقه، با ارزش و محترم است از وی حمایت عاطفی به عمل آورند و نهایتاً موجب افزایش عزت نفس و خود پنداره در او شوند. حمایت اجتماعی زمانی قابلیت بیشتری خواهد داشت که از جانب کسانی باشد که دارای ارزش‌ها و ویژگی‌های مشترک با افراد باشند و یا مشکلات و مسائل مشابه با یکدیگر داشته باشند. از جمله مهمترین منابع حمایت که با افراد از نظر ارزش‌ها شباهت زیادی دارد همسر میباشد که با آنها وابستگی و ارتباط متقابل دارند. حوادث فشارزای زندگی افراد را با رکود مواجهه میکند اما با در نظر گرفتن حمایت‌های اجتماعی مطلوب زندگی آنان بهبود و اثرات منفی حوادث فشارزا کاهش پیدا میکند. افرادی که از حمایت اجتماعی مطلوبی برخوردار نیستند بیشتر از شیوه‌های مقابله‌ای نامؤثر و اجتنابی مسأله استفاده میکنند و افرادی که از حمایت اجتماعی مطلوبی برخوردار نیستند بیشتر از شیوه‌های مقابله‌ای نامؤثر و اجتنابی استفاده میکنند یافته‌ها نشان میدهند که با افزایش تحصیلات، درک حمایت اجتماعی بیشتر میشود. افزایش سطح تحصیلات از یک سو باعث افزایش درک بیماری میشود و به تبع آن بیمار نسبت به بیماری‌اش سازگاری بهتری پیدا میکند. با توجه به اینکه حمایت اجتماعی دوطرفه است، افرادی که دارای سطح تحصیلات بالاتری هستند ارتباط بیشتری با سایر افراد برقرار میکنند و اطلاعاتی را در اختیار دیگران می‌گذارند و از سوی دیگر برای برطرف کردن نیازهای خودشان اطلاعاتی از دیگران دریافت می‌کنند و بدین صورت از حمایت اجتماعی بیشتری بهره‌مند می‌گردند.

حمایت اجتماعی و سلامت

تغییراتی که در زندگی افراد به وجود می‌آید هر چند کوچک، برخی از آنها را به شدت تحت تأثیر قرار میدهد و برای برخی دیگر از افراد حتی رویارویی با شدیدترین رویدادها پیامد آسیب‌شناختی خاصی را در پی ندارد. متخصصان بهداشت معتقدند که واکنش افراد در برابر رویدادهای استرس‌آمیز و نیز میزان فشارزایی رویدادها تحت تأثیر عوامل اجتماعی و فردی است. برخی از ویژگی‌های افرادی که نسبتاً در برابر رویدادهای استرس‌زای زندگی مقاومت بیشتری دارند عبارتند از: سرسختی، امیدواری، خوشبینی،

از جمله عواملی که میتواند در حفظ ترک افراد وابسته به مصرف مواد نقش ویژه‌ای داشته باشد حمایت اجتماعی است. با توجه به اینکه بیماری اعتیاد، به مراتب بیشتری نسبت به بیماری‌های جسمی به حمایت نیاز دارد، علاوه بر دریافت خدمات درمانی و دارویی، فرایند حمایت‌های اجتماعی و روانی باید بر اطرافیان و خانواده او نیز تمرکز داشته باشد. حمایت اجتماعی نه تنها بعد از اتمام دوره درمانی باید در نظر گرفته شود بلکه لازم است از ابتدای روند درمان در کنار سایر روش‌ها همچون دارو درمانی، مورد توجه قرار گیرد. جامعه می‌بایست شرایط را به گونه‌ای فراهم کند که افراد پس از بهبودی به راحتی مورد پذیرش قرار گیرند. فرایند قطع سوء مصرف مواد و پایان دادن به روابط همسالان وابسته به مصرف مواد به شدت استرس آور و نیازمند منابع و حمایت اجتماعی است. بنابراین پرهیز از مصرف مواد به طور مثبت با دریافت حمایت اجتماعی در ارتباط است. حمایت اجتماعی تقسیم بندی‌های متفاوتی دارد. پژوهشگران معتقدند که ابعاد ساختاری و عملکردی اساسی ترین ابعاد حمایت اجتماعی اند. ابعاد ساختاری حمایت اجتماعی عبارتند از: ویژگی‌های کمی و عینی منبع حمایت. در حالی که ابعاد عملکردی حمایت اجتماعی عبارتند از: ویژگی‌های کیفی - ذهنی منبع حمایت. برخی حمایت اجتماعی را واقعیتی اجتماعی و برخی آن را ناشی از ادراک فرد میدانند. از طرف دیگر حمایت اجتماعی مفهومی است که در پیشینه پژوهشی دارای دو شکل حمایت عاطفی و حمایت ابزاری است. حمایت عاطفی را می‌توان ایجاد نوعی رابطه صمیمی و با محبت دانست. منظور از حمایت ابزاری ارائه خدمات، کمک در فعالیت‌ها، دادن پول و سایر کمک‌هایی است که در اختیار فرد قرار می‌گیرد.

رفتار والدین (به خصوص مادر) در گرایش نوجوانان به اعتیاد تأثیرگذار است. رفتار خشونت آمیز والدین در کودکی و نوجوانی تأثیر به سزایی در رفتار انحرافی جوانان دارد. به عبارت دیگر فردی که در دوران کودکی و نوجوانی مورد خشونت قرار گرفته، سعی میکند این رفتارها را به نوعی دیگر جبران کند و چون راه درست مقابله با آنها را نمیداند معمولاً به انحرافات از قبیل اعتیاد و دزدی روی می‌آورد. چنین شخصی در رقابت با هموعان خود در جامعه در صدد کسب موفقیت‌ها ناتوان میماند و در نتیجه جهت کسب آرامش به مواد مخدر روی می‌آورد و مواد افیونی را برای نشان دادن لیاقت و توانایی‌های خود در مقابل تهاجمات، انتخاب میکند. بنابراین کارکرد خانواده میتواند نقش مهمی در ابتلاء به اعتیاد فرزندان داشته باشد.

نتیجه گیری

اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر به مثابه یک مسئله اجتماعی، پدیده‌ای است که همراه با آن توانایی جامعه در سازمان‌یابی و حفظ نظم موجود از بین می‌رود و باعث درونی‌های ساختاری در نظام اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در یک جامعه می‌شود. در جامعه امروز ما، مواد مخدر در سیمای یک مسأله یا مشکل اجتماعی رخ نموده است. این آسیب اجتماعی تعداد زیادی از مردم را تحت تأثیر قرار داده و به طور روز افزونی در حال تعامل با سایر آسیب‌های اجتماعی و تبدیل شدن به یک تهدید اساسی و ساختار شکن است.

مبارزه با این پدیده مستلزم شناخت همه ابعاد آن است، بنابراین برنامه‌هایی در امر مبارزه با مواد مخدر موفق خواهند بود که با شناخت واقع‌گرایانه از این مسئله طرح و اجرا شود. سودمندی روانشناختی حمایت اجتماعی ممکن است که ناشی از اثر آن روی ارزیابی ذهنی عوامل فشار، انتخاب شیوه‌های موثر سازگاری، احساس عزت نفس و مهارت‌های فردی باشد. برر سی‌ها نشان داده اند که افرادی که دارای حمایت اجتماعی بالا و کشمکش‌های میان فردی کمتری هستند، در رویارویی با رخدادهای فشارزای زندگی همراهی و ابراز همدلی بیشتر نشان می‌دهند. گسانی که از حمایت اجتماعی و همچنین شبکه‌های ارتباطی اجتماعی گسترده برخوردار باشند، کمتر دچار انزوا و تنهایی میشوند. بسیاری از کسانی که به اعتیاد روی می‌آورند، از روش‌های مقابله‌ای ناسازگار و نامناسب هنگام مواجهه با رویدادهای استرس‌آمیز استفاده میکنند. تحقیقات ثابت کرده است افرادی که از حمایت اجتماعی بالایی

برخورد دارند در مواجهه با رویدادهای فشارزا از روش های مقابله ای بهتری استفاده میکنند. بسیار شایع است که افراد وابسته به مصرف مواد پس از ترک به علت رویارویی با رویدادهای استرس زا و ناتوانی آنها در مقابله با چنین رویدادهایی تنها راه گریز را پناه بردن دوباره به انواع مواد اعتیاد رور دانسته اند. خانواده، دوستان و نهادهای جامعه با حمایت های مناسبی که از این گونه افراد به عمل می آورند، میتوانند در تقلیل اثرات زیان بار رخدادهای استرسزا بر افراد وابسته به مصرف مواد نقش ویژه ای داشته باشند.

منبع

اختری، فرزاد. خدایی آمنه، یاقوتی زرگر، حسن. فیض اللهی، سارا. (۱۳۹۵). مروری بر نقش حمایت اجتماعی در پیش بینی بازگشت به اعتیاد.